

Філософія епохи Відродження

Епоха, що отримала назву Відродження, або Ренесансу, охоплює 14-16 ст. У історії культури це був так названий злет морського духу, що виявив себе у найфізноманітніших сферах діяльності. Ця епоха дуже багата на морей велетенської натури.

Данте Аліґ'єрі, Франческо Петрарка, Леонардо да Вінчі, Лоренцо Валла, Томмазо Кампанелла, Джордано Бруно, Томас Мор, Мішель Монтень, Ніколай Кузанський, Еразм Роттердамський та багато інших.

Класифікація епохи Відродження:

1. Передвідродження 13-14 ст.

Передвідродження: 13-14 ст. – «двохсоті», 1200-е гг.

2. Раннє Відродження (Гуманізм) 14-15 ст. В центрі человек прифодний, 14-15 ст. – «трихсоті», 1300-е гг.

3. Золотое 15 век. Высокое Возрождение: 15 век – «четырехсотые», 1400-е гг.

4. Позднее 16-17 век. Осмысление природы вообще. Позднее Возрождение: 16 век – «пятисотые», 1500-е гг.

! В центре Возрождения была Италия. Ее идеи распространялись на другие страны: Германию, Францию, Англию, Голландию и др. «Ренессанс» - возрождение.

Социокультурная ситуация.

Развитие городской культуры. Городская культура возвышается над сельской. В центре духовной культуры этой эпохи – новый человек, сформировавшийся в условиях все более интенсивной городской жизни.

Сломлена диктатура церкви. Светские интересы противопоставляются феодальному аскетизму. Духовная культура и общественная жизнь постепенно освобождаются от власти церкви и церковных институтов (происходит процесс их секуляризации).

Уходит на второй план религиозный аскетизм и филофизм.

А происходит поворот от ценностей религии к ценностям философии: возрождается интерес к учениям античных греческих и римских мыслителей.

Это дало название периоду — эпоха Возрождения или Ренессанса.

4. Разрушается замкнутость мировоззрения в экономике, культуре, мышлении.

5. Наука носит светский международный характер. Изменения коснулись всех сфер жизни человека: общественной, политической, религиозной, научной.

Время крупнейших открытий:

1. Появляются первые печатные книги.
2. Открытие Колумбом Америки.
3. Васко да Гама находит морской путь в Индию.

Индию.

4. Магелан доказал шарообразность Земли.

5. Возникают география, картография как научные дисциплины.

6. Леонардо сконструировал модель самолёта.

7. Появляется научная анатомия.

8. Возникает «ятрохимия» (медицинская химия, изучение лекарств).

9. Мыслители высмеивают духовенство, дворянство, прославляют пылкий ум, стремление к удовольствиям.

10. Признание ценности человека как личности, его права на свободное развитие и проявление своих способностей.

Характерные черты философии эпохи Возрождения:

1. Антропоцентризм и гуманизм — преобладание интереса к человеку, вера в его безграничные возможности и достоинство;

2. секуляризация общественного сознания, оппозиционность к Церкви и

цезарской идеологии (то есть отрицание не самой религии, Бога, а организации, сделавшей себя посредником между Богом и верующими);

3. Перемещение основного интереса от формы идеи к ее содержанию;

4. Антитезм, и принципиально новое, научно-материалистическое понимание окружающего мира (шарообразности, а не плоскости Земли, вращения Земли вокруг Солнца, а не наоборот, бесконечности Вселенной, новые анатомические знания и т. д.);

5. Большой интерес к социальным проблемам, обществу и государству;

6. Рожество индивидуализма;

7. Широкое распространение идеи социального равенства.

Основные направления философии Возрождения:

- гуманистическое;
- неоплатоническое;
- натурфилософское;

- реформационное;
- политическое;
- социалистическо-утопическое.

Гуманизм понимается как воспитание и образование человека, способствующее его возвышению. Основная роль отводилась комплексу дисциплин, состоящему из грамматики, риторики, поэтики, истории, этики.

Родоначальником гуманизма считается Франческо Петрарка (1304-1374) «О невежестве собственном и многих других», «Книга песен», «О превращении к мифу»; отвергает схоластическую ученость; предлагает новый подход к оценке античного наследия: стремиться не только подняться до высот античной культуры, но и превзойти ее;

подлинная философия должна стать наукой о человеке;

заложили основы личностного самосознания Возрождения.

Гуманисты отвергают дуалистическое

противопоставление телесного и духовного в человеке, утверждая, что природа человека едина, а потому нельзя считать счастливым того, у кого страдает душа или тело.

Ранние гуманисты пытаются наполнить христианское вероучение античными, «языческими» морально-философскими идеями, критикуя клерикальную идеологию и схоластическую философию.

Наиболее известные философы - гуманисты:

- Данте Алигьери (1265-1321)

«Божественная комедия», «Новая жизнь»;

- Джованни Аико делла Мифандола

(1463-1494) «Речь о достоинстве человека»;

- Лоренцо Валла (1507-1557) «О

наслаждении как истинном благе»;

- Эразм Роттердамский (1466-1536)

«Лохвала глупости»;

- Мишель Монтень (1533-1592) «Опыты».

Валла Лоренцо (род 1407, Рим) — итал. гуманист. Благодаря своим переводам познакомил Западную Европу с Платоном и

Фукидидом.

В философии выступал против ложного эпикуреизма своего времени схоластической логики и диалектики, которая является, по его мнению, смесью вафлячества и софистики.

совместное существование всемогущества Бога и человеческой свободы воли он рассматривал как таинство.

Провел острой критике монашество. Смысл жизни нужно искать не в кельях монахов, считает Валла, а в самой жизни.

Эразм Роттердамский псевд. Агриппа Агриппа (1466/69, Роттердам — ум. 12 июля 1536, Базель) — выдающийся гуманист эпохи Возрождения; друг Томаса Морфа;

Был связан с флорентийской академией платоников.

Откаивал веротерпимость и в полемике, которая происходила по вопросу реформации, стоял вне партий.

Хотел охватить «универсальное откровение», «чистое Евангелие», «христ.

философию» и явился, т. о. основателем
теологического фашизма.

Его идеалом образования был эстетический,
моральный и религиозный индивидуализм.

2 Этап: Неоплатонический 15-16 в.

Представители: Н. Кузанский, Аико де
Мифандола, Афацель.

Николай Кузанский (1401-1464)

Николай Кузанец, Кузанус, настоящее
имя Николай Кредс — кардинал Римской
католической церкви, крупнейший немецкий
мыслитель XV века, философ, теолог,
учёный-энциклопедист, математик,
церковно-политический деятель.

Автор географической карты Европы,
как реформатор Юлианского календаря
Как философ Кузанский стоял на позициях
неоплатонизма.

Основой его философии являлась
концепция соединения противоположностей в
Едине, где разрешаются все видимые
противоречия между ними. Метافизически и

теологически он считал, что Бог есть Единое
Вселенная бесконечна («Миф не имел
начала во времени»), и везде одинакова.

В своей философии он развил необычное
для своего времени представление о
религиозной терпимости (веротерпимости).

Бог — это центр Вселенной и его
граница, он — целое, а Вселенная — часть.
Миф «субсантивается» в Боге и Бог «развофа-
тивает» его в мифу своего воплощения в мифе.
Бог — это бесконечное, единственное начало,
Большее которого и вне которого ничего не
существует.

3. Натурфилософский.

Представители натурфилософии эпохи
Возрождения:

Леонардо да Винчи (1452-1519) «Книга о
живописи», «Об истинной и ложной науке»;

Николай Коперник (1473-1543) «Об
обращении небесных сфер»;

Джордано Бруно (1548-1600) «О причине,
начале и едином», «О бесконечности Вселенной

Вселенной и мифах» и др.;
Галилео Галилей (1564-1642) «Звездный
вестник», «Диалог о двух главных системах
мифа» и др.

Ближе к натурфилософам (Николай
Кузанский, Джордано Бруно);
деятели естествознания (Леонардо да
Винчи, Николай Коперник, Галилей Галилео).
!!! Натурфилософы в познании опи-
раются на закономерности разума, а учёные-
естествоиспытатели начало познания
видят в опыте и эксперименте.

Натурфилософия эпохи Возрождения

В эпоху Возрождения развивается
натурфилософия (философия природы). Природа
трактруется пантеистически. Христианский
Бог теряет внеприродный характер, сливается
с природой. Место христианского Бога зани-
мает понятие мифовой души, которое сформирова-
лось в неоплатонизме. С помощью этого
мыслители пытались устранить идею творения;

мифологическая душа представлялась как присущая самой природе жизненная сила, благодаря которой природа производит самостоятельность и не нуждается в потустороннем начале.

Основные течения натурфилософии:

1) Происходит возвращение к космоцентризму античного мышления, обоснование материалистического взгляда на мир; стремление отделить философию от теологии; формирование научного мировоззрения; выдвижение новой картины мира; утверждение, что мир познаваем; важное значение приобретает практическая наука, представляющая собой попытку изменить мир.

Леонардо ди сер Ланцо да Винчи (1452-1519)

- итальянский художник (живописец, скульптор, архитектор) и учёный (анатом, естествоиспытатель), изобретатель, писатель, музыкант, один из крупнейших представителей искусства

Высокого Возрождения эфкий пример «универсального человека».

Цитаты из фадот Леонардо да Винчи
«практика без теории - кофадль без
фуля»;

«наука - полководец, практика - солдат»;

«глаз, называемый окном души... Он -
окно теловетеского тела, тefез него душа
созерцает кфасоту мира и ею наслаждается...»;

«...А усты и полны заблуждений те науки,
которые не порождены опытом, отцом всякой
достоверности, и не завершаются в наглядном
опыте...»;

«Живопись распространяется на
поверхности цвета и фигуры всех предметов,
созданных природой, а философия проникает
внутрь этих тел, рассматривая в них их
собственные свойства.

Но она не удовлетворяет той истине,
которой достигает живописец, самостоятельно
обнимающий первую истину этих тел, так как
глаз меньше ошибается, чем разум».

Николай Коперник (1473 — 1543) — польский астроном, математик, механик, экономист, каноник эпохи Возрождения.

Николай Коперник совершил переворот в естествознании, разгадав гелиоцентрическую систему мира.

1. По духу его работа пифагорейская.
2. Солнце является центром мироздания, что опровергало геоцентрическую систему мира Птолемея; Солнце является центром по отношению к Земле (геоцентризм заменялся гелиоцентризмом).

3. Космос бесконечен все космические тела движутся по собственной траектории; процессы в космосе объяснимы с точки зрения природы и лишены «священного» смысла.

4. Земля не является центром Вселенной (отвергается геоцентризм); земля имеет двойное движение: суточное вращение и годовое круговое вращение вокруг Солнца.

5. Процессы, происходящие в космосе, объяснимы с точки зрения природы и лишены

"священного" смысла.

Джордано Бруно (1548 — 1600) — итальянский монах-доминиканец, философ и поэт, представитель пантеизма.

Джордано Бруно — итальянский философ и поэт, материалист-пантеист. В 1592 г. был арестован инквизицией и обвинен в ереси и свободомыслии и 17 февраля 1600 г. был сожжен на костре в Риме на площади Цветов.

Развил и углубил философские идеи Коперника:

Солнце является центром только по отношению к Земле, но не центром Вселенной.

Вселенная не имеет центра и бесконечна.

Вселенная состоит из галактик (скопления звезд).

Звезды — небесные тела, подобные Солнцу и имеющие свои планетные системы.

Число миров во Вселенной бесконечно.

Все небесные тела — планеты, звезды, а также все, что имеется на них, обладают свойством движения.

Не существует Бога, отдельного от Вселенной. Вселенная и Бог — одно целое.

Галилео Галилей (1564 — 1642) — итальянский физик, механик, астроном, философ и математик, оказавший значительное влияние на науку своего времени.

Галилей — основатель экспериментальной физики. Своими экспериментами он убедительно опроверг уможвительную метафизику Аристотеля и заложил фундамент классической механики.

Он первым использовал телескоп для наблюдения небесных тел и сделал ряд выдающихся астрономических открытий.

Галилео Галилей — один из основателей современной экспериментальной науки. Впервые показал как важен инструментальный для развития науки.

Ввел метод наблюдения, выдвижения гипотезы и их опытной проверки на практике; открыл значение ускорения в динамике;

установил закон падения тел;
 изучая полет снарядов, установил
 принцип параллелограмма;
 оттаивал гелиоцентрическую систему
 мира;
 изобрел телескоп и обнаружил ряд
 важных явлений: пятна на Солнце, горы на
 Луне. Млечный путь состоит из множества
 отдельных звезд, нашла фаза Венеры,
 открыл спутники Юпитера.

Социально-политическим концепциям
 Возрождения относятся:

1. Реформация.
2. Политическая философия Н.
Макиавелли.
3. Социалистическо-утопическое направ-
ление.

Реформация послужила идеологическим
 основанием политической и вооруженной
 борьбы за реформу Церкви и католицизма

Политическая философия Никколо Макиавелли исследовала проблемы управления реально существующим государством, методы влияния на людей, приемы политической борьбы.

Социалистическо-утопическое направление основное внимание сосредоточило на разработке проектов идеального государства, где возрождалась социальная справедливость, основанная на общественной собственности.

Мартин Лютер 1483 — 1546 - христианский богослов, инициатор Реформации, ведущий переводчик Библии на немецкий язык. Его именем названо одно из направлений протестантизма.

Начиная с конца 15 века нарастал серьезнейший кризис римско-католической церкви, который нашёл своё выражение в движении Реформации, захватившем практически все европейские страны.

Под Реформацией понимают религиозное социальное движение 16 в. в Европе, направленное на кардинальное изменение

традиционных форм религиозной жизни в
фимско-католической церкви.

31 октября 1517 года Мартин Лютер
вывесил на дверях вittenбергской Запальной
церкви документ, состоящий из 95 тезисов с
критикой папства и индульгенций (прощения
грехов за деньги). В своем послании к брату
к двери прихода, он объявил, что церковь не
является посредником между Богом и
человеком, и давать отпущение грехов. А папа не
владеет, так как человек спасает свою душу не
через церковь, а через веру в Создателя. А на-
чала тезисы Лютера остались без должного
внимания Папы, который почитал, что это
одно из проявлений «монашеских свад»
(распри между разными церковными прихо-
дами), которые не были редкостью в те времена.

Мем временем Лютер, заставившись
поддержкой фимского князя Фридриха
Мудрого, продолжал распространять свои
взгляды на деятельность католической церкви.
Только когда Папа пригласил к нему своих

Основоположителем Реформации был Мартин Лютер, который 31 октября 1517 г. вывешивал 95 тезисов против индульгенций:

1. Общение между Богом и верующими должно происходить напрямую, без участия католической Церкви;

2. Церковь должна стать демократичной, а обряды понятными людям;

3. Нужно уменьшить влияние на политику других государств со стороны Папы Римского;

4. Должен быть восстановлен авторитет государственных институтов и светской власти;

5. Освободить культуру и образование от засилья католических догм;

6. Необходимо отменить индульгенции.

А приверженцев идеи Реформации стали называть протестантами, а тех, кто последовал теологическому учению Мартина Лютера — лютеранами.

Реформация продолжилась и после ухода из жизни своего идейного вдохновителя, хотя

имперская армия нанесла серьезный удар по протестантам. Города и духовные центры протестантизма были разорены, многие приверженцы Реформации оказались за решеткой, даже могила Мартина Лютера была разбита.

Протестанты были вынуждены пойти на значительные уступки католической церкви, тем не менее, идеи Реформации забыты не были.

В 1552 году началась вторая крупная война протестантов с имперскими силами, которая закончилась победой реформаторов. В итоге, в 1555 году между католиками и протестантами был заключен Аугсбургский религиозный мир, который устанавливал в правах представителей католицизма, протестантизма и других конфессий.

Реформация, начавшаяся в Германии, в разной степени коснулась многих европейских стран: Австрии, Дании, Норвегии, Швеции, Финляндии, Франции. Власти этих государств были вынуждены идти на уступки

настаивая на ффрмной массе, которая
требовала свободы вероисповедания

Основные идеи политической философии

Никколо Макиавелли (1469-1527):

человек изначально обладает злой
природой;

движущими мотивами поступков
становятся эгоизм и стремление к личной
выгоде;

для обуздания низменной натуры челове-
ка создается особая организация — государство;

на основании опыта истории и
современных ему событий раскрывает как
завоеывается власть, как она удерживается и
теряется;

правитель должен быть «хитрым как лис,
сильным как лев»;

ни в коем случае правитель не должен
посягать на имущество и личную жизнь людей;

центральное место также занимает в его
учении идея «фортуны» (судьбы), которая

Благоволят молодым и богатым;
в борьбе за политическую власть, и в
особенности за освобождение родины от посяга-
тельств иностранного владычества, допустима
все средства, в том числе коварные и амораль-
ные.

Социалистическо-утопическое
направление представлено трудами
Томаса Мора и Томасо Кампанеллы.
Т. Мор «Утопия»:

- Не существует частной собственности;
- Всеобщая 6-часовая трудовая
мобилизация;
- Действует принцип: «От каждого по
способностям, каждому по труду»;
- Первичной ячейкой общества является
«трудовая семья»
- Мужчины и женщины имеют равные
права;

Т. Кампанелла «Город Солнца»:

- Отсутствует частная собственность;
- все участвуют в трудовом процессе;

- труд совмещается с одновременным обучением;

- жизнь соляриев регламентирована до мельчайших подробностей;

- дети живут отдельно от родителей и воспитываются в специальных школах;

- во главе Лорда Солнца стоит пожизненный правитель - Метафизик.

Историческое значение философии
эпохи Возрождения:

Возрождение стало подготовкой к Новому
времени

Скептицизм позволил перейти от
средневековой догматики к свободному
творчеству

Натурфилософия стала основанием для
научной революции 17 в.

Политическая философия поставила
вопрос о пределах власти и социальной справед-
ливости

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет комп'ютерних наук

РЕФЕРАТ

з дисципліни «Філософія»

Тема «Натурфілософія Відродження: критика антропоцентризму»

Виконав студент 2 курсу
групи КС-21

Безрук Юрій Русланович

Перевірила:

[Компанієць Лілія Вікторівна](#)

Харків – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	27
1. АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРИНЦИП ФІЛОСОФІЇ РЕНЕСАНСУ	28
2. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ФІЛОСОФІЇ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ	33
3. ГУМАНІЗМ І ЛЮДСЬКА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ	38
ВИСНОВОК.....	43
ЛІТЕРАТУРА	44

ВСТУП

Ренесанс – це втрата церковності і відродження язичництва, що містить у собі орієнтацію на астрологію, нумерологію, алхімію і т. п. В історичний період, називаний епохою Відродження, все це безсумнівно було присутнє. Саме в часи цієї епохи існувало прагнення засновувати віру не на церковних догматах, а на самодостатності особистого досвіду самоопределяючоїся людської індивідуальності. Ренесансному світовідчуттю було притаманне магічне ставлення до світу саме тому, що новий образ людини і відповідного йому світу будувалися не знає меж сфері художньої уяви. Епоха Ренесансу була періодом звеличення людської особистості. Збирання вищих людських якостей, саме людське надбання в сенсі творчості було нескінченним в той час. Людське буття в своїй специфіці виявляється як би безперервним творінням в орієнтації на вищі гармонії і смисли, образи і символи, висвечивающие горизонт його чуттєво-практичної діяльності і визначають спосіб організації його духовно-морального життя. Фундаментальне положення людини його життєве призначення в світі полягає в тому, що він сам з собою просто так біологічно не народжується, він народжується в своїх гуманних якостей. Саме ця умова людського існування було усвідомлено в епоху Відродження.

1. АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРИНЦИП ФІЛОСОФІЇ РЕНЕСАНСУ

Антропоморфізм притаманний міфологічному мисленню, оцінок і суджень повсякденної масової свідомості. Антропоморфізм є універсальним способом «наближення» та «присвоєння» речей і подій, які виявляються недосяжними в чуттєво-практичній діяльності людини, що має історичний вимір, тому і вельми далекими для горизонту його можливостей раціонального збагнення. Але антропоморфізм долається в рамках історично визначаються форм раціонального дії і мислення, тоді коли антропоцентризм виступає в якості світоглядної основи для розгортання картезіанського *cogito*, пантеїзму Спінози, монадології Лейбніца, трансцендентального суб'єкта Канта і т. д. Метафізичні системи «абсолютного Я» Фіхте, тотожності суб'єкта і об'єкта Шеллінга, буття і Мислення Гегеля неможливо побудувати на основі антропоморфізму, як би ми його не кваліфікували, але саме і як раз ці системи можуть виникати, передбачаються, послідовно і систематично розгортаються у сфері антропоцентричного свідомості, яке формувалося в епоху Відродження. Антропоморфізм притаманний періоду панування магічного ставлення до світу, «первісної магії», міфологічному мисленню, космоцентризму античного і середньовічного теоцентризму, ренесансному і новоевропейському мисленні, не міг бути і не був основою світогляду.

Відзначаємо тут дана обставина тому, що досі антропоморфізм як тенденцію якого завгодно світогляду ототожнюють з теоцентризмом і антропоцентризмом, з космологізмом і соціоцентризмом, з планетарним і сучасним екологічним мисленням. Наприклад, вельми проникливий мислитель Д. Лукач у своїй великій роботі «Своєрідність естетичного» постійно ототожнює антропоморфність з антропоцентричністю, характеризуючи те й інше через кому як «можливість приписати предметів антропоморфного, антропоцентричного відображення дійсності предикат

реальності».¹ Але ж антропоморфізм не може бути умовою конститування предметності, умовою такого об'єктивуючого мислення, притаманного саме антропоцентризму, яке в сфері практичної діяльності і пізнання передбачає суб'єктно-об'єктне протиставлення. Д. Лукач сам відзначає, що вже в рамках античного космоцентризму Ксенофан виступав проти будь-якої антропоморфізації в наступних висловах: «...смертні думають, ніби боги народжуються, мають одяг, голос і тілесний образ, як вони»; «але якби бики, коні і леви мали руки і могли б ними малювати і створювати твори мистецтва, подібно людям, то коні зображували б богів схожими на коней, бики ж – на биків, і надавали б їм тіла такого роду, який тілесний образ у них самих.».

Добре відомо, що Ренесанс був не просто періодом відновлення духовної спадщини античності, але і епохою звеличення духовної спадщини античності, але і епохою звеличення, навіть деіфікації людської діяльності, тобто в такому граничному горизонті, в якому людина починала усвідомлювати себе як творця і суб'єкта свого життєвого призначення. Художня творчість, філософське і наукове мислення у все більш зростаючій мірі залучалися до новосформованої сфери антропоцентричного світогляду, яке вже в особі Петрарки свідомо протиставляв себе середньовічному теоцентризму і властивій йому вченості. З Петрарки починається час свідомого самотворення особистості в її власній творчості, епоха самоопределяючого суб'єкта всіх своїх життєвих приречень і проєктів. В орієнтації на затвердження антропоцентризму відроджувалася риторика Колуччо Салютати, Леонардо Бруні і ПоджоБрачволини, що виражає, виражає становлення історичної свідомості і тим самим нове ставлення до навколишнього людини реальності, інверсія здійснювалася античних ідей щодо тілесних потреб в особі Лоренцо Валли і Анджеоло Полиниано.

У «Промові» Піко тема центрального положення людини у світі стає темою абсолютності людини в його абсолютній свободі. «Центральність

обертається всюдисущістю і незакрепленністю хоча Фічино вирішального акценту на цьому не робить; зате робить Піко дала Мірандола».

У вченні Піко чоловік – поза будь-якої ієрархії; подібно до Бога, він є абсолютна можливість, як справжній феномен вездесущия. Людина, що укладає в собі «насіння будь-якої можливої життя, є мікрокосм всього Всесвіту, він здатний з'єднувати на собі і в собі пов'язувати гранично вища і нижча, саме що ні на є далеке і близьке. Людина має єдина умова – відсутність всяких умов, свободу.

Антропоцентризм такого роду створював основу для магічного культу людини. Відбувалося пожвавлення «герметики» і «натуральної магії», широке поширення нумерології, астрології і алхімії, ідей про все суще пронизує «світової симпатії». Ідея краси і симпатії, що проникає у все суще сили «любовного струму», виявлялася основою, так би мовити, недиференційованого естетичного континууму, в якому здійснювалася перебудова середньовічного вертикально-ієрархічної світобудови горизонтально-перспективний *univer*, одушевлений у кожній своїй частині і пронизаний принципом становлення і перетворення всіх речей часу. Ту граничну сферу свідомості, в якій відбувалося становлення й утвердження ренесансного антропоцентризму як нового світогляду, можна характеризувати через абстракцію недиференційованого естетичного континууму насамперед тому і якраз внаслідок того, що в миро-історичному мисленні епохи Відродження поезія і риторика віддільні від теолого-філософських умосозерцаний; живопис, культура та архітектура навмисно претендують на статус богонатхненної *scientia*, а всі технічні проекти і винаходи є магічним ореолом відповідно, важливо се отсетить, з образом самої людини і прийнятного для нього світу. Вже в особі Данте середньовічне містичне і схоластичне богослов'я перетворюється в таку «поетичну теологію», якою марили Фічино та Джованні Піко, Джанноцо Манетти, складають хвалу людини в літературі і мистецтві всьому «царства людини» на горизонті

естетичної уяви, і Кристофоро Ландино у своєму прагненні відшукати в поетів всю приховану мудрість божественного одкровення.

Ренесансний антропоцентризм не тільки не мав, навіть не прагнув до створення аналітичної картини світу, яка задає принцип суб'єктно-об'єктного ставлення до всього сущого і яка в рамках цього відношення строго і систематично артикулюється. Ренесансному свідомості не дивлячись на всі його міроисторические передчуття і художньо винахідницькі проекти осягнення і перетворення світу, органічно не властиво аналітичне та системотворче мислення, оскільки воно формувалося і здійснювало себе в горизонті недиференційованого естетичного континууму, в якому, і насамперед у ньому, воно шукало і знаходило сенс існування, нарешті, образ самої людини і відповідної йому образ світу. Ось чому образи людини і світу набували яскраво виражені магічні вимірювання. Над образом людини як центру і осереддя Всесвіту постійно витав образ мага, здатного проникати у потаємні сфери природи і наміри кожної людини за допомогою словесно-знаковій означаємості, символічно-мальовничій зображальності та інженерно-практичної суто технічної винахідливості. Осягаючи «таємничий хід речей, людина стає піднесеним поетом, і непереборним в суперечці зі всім сущим ритором і філософом, що затверджує себе в центрі світу з допомогою магічного «мистецтва пам'яті», живописцем, архітектором і винахідником, здатним не просто записувати слова на папері, але витягати з самої реальності дієві образи, знаки і символи, втілювати їх у дійсності і тим самим створювати нову, живу і відкриту для всіх, в силу її наочності, «книгу світобудови».

Ренесансне свідомість, відштовхуючись від середньовічного теоцентризму в бік антропоцентризма, перемістило акцент з «Книги Одкровення» на велику і живу «Книгу Природи», яку кожному необхідно в собі усвідомлено відчувати як внутрішньо у кожному відбиту; і на основі такого роду внутрішнього досвіду слід здійснювати технічну винахідливість і зодчество, осягати Всесвіт через мистецтво живописного зображення,

астрологічно розшифровувати приховані подібності та відповідності, потаємні симпатії і антипатії, конституирующие структуру універсуму, в магікоалхимической орієнтації дієво «зцілювати» все пошкоджене і досі «подвергаемое псування» як у бутті природного суцього, так і в бутті самої людини.

2. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ФІЛОСОФІЇ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

В кінці XIII – на початку XIV ст. у Західній Європі починається цікавий і найяскравіший процес, пов'язаний із змінами у всіх сферах людини – в області філософської думки, в літературі, в області художньої творчості, в науковому та релігійному аспектах, соціально політичних уявленнях. Цей процес виявився настільки значним, що пізніше був визнаний окремою епохою в історії західноєвропейських народів – Епохою Відродження.

Сам термін «Відродження» (від французького «renaissance», Ренесанс) з'явився в XIX ст. Сенса вживання даного терміна в тому, що в XIV-XVI ст., по-перше, відбувається відродження інтересу до античної культури в цілому до античної філософії, до античних релігійно-містичним вченням, до античної літератури й образотворчого мистецтва. По-друге, в цей період як би народжується нова культура вже самих західноєвропейських народів, протилежна традиційній християнській культурі Середніх віків.

Нове світорозуміння полягало насамперед у тому, що мислителі Епохи Відродження стали зовсім інакше, ніж християнські теологи, ставитися до проблеми людини. У традиційному християнському розумінні людина – це лише гріхозна істота, яка зобов'язана всієї своєї тимчасової земним життям довести право на життя вічне, але не матеріальну, а духовну. Тому людина повинна всіляко викорінювати власну матеріальну природу, яка є джерелом гріха. Всі ж свої помисли він повинен присвятити лише одного – любові до Бога, бо саме Бог є центром і метою всякого мислення і дії.

З кінця XIII – початку XIV ст. сутність людської особистості починає розумітися абсолютно інакше. На зміну християнського теоцентризму приходить відродженський антропоцентризм, коли людина, проблеми особистості стають центром і метою всякого пізнання, мислення в цілому.

Вже Данте Аліг'єрі (1265-1321) у знаменитій «Комедії», названої пізніше «Божественної», писав, що з усіх проявів Божественної мудрості, людина –

найбільше диво. У подальшому ставлення до людини, як до якогось чуда, навіть як до центру Всесвіту взагалі, зберігається і стає визначальним. Тому своєрідним девізом, символом Епохи Відродження можна вважати слова, почерпнуті мислителями цього часу в античних творах і стали вкрай популярними в XIV-XVI ст. – велике Диво є людина.

Людина в Епоху Відродження сприймався у всій його цілісності – матеріальна природа людини цікавила мислителів тієї пори не менше, ніж його духовні якості. Найбільш яскраве увага до людського тіла проявилось в мистецтві Ренесансу. Відродження інтересу до краси людського тіла, опора на античні ідеали і пропорції людського тіла – одна з характерних рис творів мистецтва того часу. Тому у творчості Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаеля, Тиціана та інших видатних художників і скульпторів зображення людини, як істоти плотського, тілесного і красивого в своїй тілесності ставало умовою для вираження духовного світу людської особистості. Подібний підхід до зображення людини різко констатував з попередніми тенденціями середньовічної художньої творчості.

Мислителі Ренесансу пропагували ідею всебічного розвитку людини – фізичного і духовного. І все ж більшу увагу вони приділяли формуванню духовної природи людської особистості. У ті часи вважалося, що найбільш повно духовний світ розвивають такі галузі знання, як література, філософія, історія, риторика. Вже у XIV ст. ці галузі людського знання і творчості стали називати гуманітарними дисциплінами, а самих викладачів історії, літератури, філософії, риторики – гуманістами (від італійського «humanista» - людяність).

Пізніше термін «гуманізм» набуває більш широкого значення. У науці досі тривають дискусії про значення цього терміна і якогось загальновизнаного визначення поняття «гуманізм» набуває більш широкого значення. У науці досі тривають дискусії про значення цього терміна і якогось загальновизнаного визначення поняття «гуманізм» не існує. У загальному сенсі гуманізм – це прагнення до людяності, до створення умов для

максимального розвитку здібностей людської особистості, а також умов для гідного людини життя.

Нове розуміння проблеми людини позначилося і на новому розумінні проблеми Бога мислителями Ренесансу. Разом з антропоцентризмом на зміну теоцентризму приходить пантеїзм. Пантеїзм – філософське вчення, яке визнає злиття Бога з природою, коли Бог сприймається не як всемогутня особистість, а як якась надприродна, існуюча у всіх природних об'єктах сила. По суті справи мислителі-пантеїсти вже обожнювали саму природу, вважаючи, що божественна сила як би розлита у природі, в тому числі присутня і в самій людині.

Подібне ставлення до ідеї Бога позначилося і на ставленні до церкви. Гуманісти не були атеїстами, тобто не заперечували необхідність віри. Однак багато з них критично ставилися до церкви, вважаючи, що офіційно римсько-католицька церква неправильно трактує поняття Бога і, отже, веде всіх віруючих людей по хибному шляху. Тому для Епохи Відродження характерні антиклерикальні настрої. Антиклерикалізм – це критика церкви, як організації, що взяла на себе обов'язки забезпечити віруючим спілкування з Богом. Антиклерикальні ідеї проявилися у багатьох творах XIV-XVI ст. Наприклад, знаменитий «Декамерон» Джованні Бокаччо буквально наповнений сатиричним зображенням способу життя ченців, священників, церковних діячів взагалі.

Нове розуміння ідеї Бога, критичне ставлення до офіційної церкви вплинуло і на те, що в Епоху Ренесансу починається різка критика офіційного католицького віровчення. З погляду гуманістів, схоластична філософія абсолютно невірно трактує найважливіші релігійні проблеми. В першу чергу, принижується роль науково-філософського знання, бо завдяки Хомі Аквінському наука, на думку гуманістів, перетворилася лише на служницю теології. Саме в цей час принципи і методи пізнання античної філософії зводяться гуманістами в абсолют.

З іншого боку в томізм не віддається значення іншим, більш таємничим способом пізнання – магії, містики. Гуманісти ж, навпаки, бачили в античній магії і містики найважливіші засоби досягнення Божественних істин. Магію і містику вони вважали мало не вищими формами наукового знання. Тому відродження інтересу до античної культури супроводжувалося і поверненням інтересу до античних релігійно-містичним вченням.

У XIV ст. на латинську мову переводяться і стають дуже популярними творами стародавніх містиків – Гермеса Трис-Мегиста (Триждывеличайшего), Зороастра і Орфея. Самі гуманісти вважали авторів цих творів історичними особистостями, сучасниками старозавітного Мойсея. На думку більшості мислителів Ренесансу, Бог передав Мойсею закони людського співжиття, а Гермесу Трисмегисту, Зороастру і Орфею – якісь таємні істини, які постижимі тільки спеціальними релігійно-містическими способами. Отже, знання праць стародавніх містиків і проведення магичних обрядів дає можливість доторкнутися до самим найбільшим божественних таємниць недоступним простим християнам.

Вже в наш час встановлено, що твори, які приписуються древнім містикам насправді були написані не в глибоку давнину, а на початку нашої ери. Так, тексти підписані ім'ям Гермеса Трисмегіста, відносяться приблизно до II-IV ст. «Халдейські оракули», приписувані Зороастру, - до II ст. Орфічні гімни мають більш давнє коріння, однак в Епоху Відродження були перекладені тексти, також написані або в період еллінізму, або в часи Римської імперії.

У цілому ж культура Епохи Відродження – це грандіозний синтез християнської, античної та східних культур. На основі змішання, переплетення різних релігійних, наукових, літературних і містичних традицій в Епоху Відродження народжувалася майбутня західноєвропейська культура. Сам рух гуманізму почалося в кінці XIII- початку XIV ст. в Італії, а за тим поширилося по всій західній Європі. Початковим джерелом відродженческих настроїв

прийнято вважати «Божественну Комедію» Данте Аліг'єрі. Родоначальником ж власне гуманістичного руху загальноновизнано вважається Франческо Петрарка.

3. ГУМАНІЗМ І ЛЮДСЬКА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Франческо Петрарка (1304-1374) – великий європейський поет, філософ. Він народився в сім'ї небагатих жителів Флоренції, до часу народження сина вигнаних з рідного міста і жили в невеликому містечку Ареццо. Вже в дитинстві він разом з батьками змінив чимало різних місць проживання. І це стало свого роду символом всієї його долі – протягом життя він багато подорожував, жив у різних містах Італії, Франції, Німеччини. Всюди він знаходив шану і повагу численних прихильників і шанувальників його поетичного таланту.

Всесвітньо відомою стала багаторічна історія кохання Петрарки до Лаури, виражена поетом в прекрасному циклі канцон і сонетів, опублікованих під назвою «Книга пісень». Ця книга, а також інші поетичні твори Петрарки справили на сучасників настільки велике враження, що ще за життя він визнавався одним з найвидатніших поетів і був увінчаний лавровим вінком.

Однак Петрарка не тільки поет, але й своєрідний і цікавий мислитель, філософ. Саме він першим у Європі сформулював ідеї гуманізму, почав говорити про необхідність відродження античного духу, ідеалів античності. Недарма вже на початку XV ст. писали: «Франческо Петрарка був першим, на кого зійшла благодать, він визнав і усвідомив і вивів на світло витонченість стародавнього стилю, втраченого і забутого».

Все життя Петрарку супроводжував якийсь внутрішній конфлікт. Оспівуючи у своїй поетичній творчості радості земного буття, Петрарка намагався поєднати цю свою спрямованість з власними глибокими релігійними почуттями. Цю проблему Петрарка вирішував своєрідно – він прагнув довести необхідність зміни офіційного католицького віровчення.

Будучи щиро віруючим християнином, Петрарка не брав поширеного схоластичного розуміння сутності Бога і, насамперед, встановленого панування раціоналізованого християнства. Тому він закликав не

розпорошувати свої сили в марних логічних припущеннях, а знову відкрити справжнє чарівність всього комплексу гуманітарних дисциплін. Істинна мудрість, на його думку, полягає в знанні методу досягнення цієї мудрості. Отже, необхідно повернутися до пізнання власної душі. Петрарка писав: «Мені не заподіюють занепокоєння перешкода з книг і захоплення земними речами, оскільки у язичницьких філософів я навчився тому, що ніщо не гідно захоплення, за винятком тільки душі, проти якої все здається незначним».

Саме з Петрарки починається перша гуманістична критика Арістотеля. До самого Арістотеля Петрарка ставиться з великою повагою, однак, використання філософами-схоластами аристотелівська стилю мислення, принципів аристотелівської логіки для доказу істин віри його абсолютно не влаштовує. Петрарка наполягає на тому, що чисто логічні способи досягнення Бога ведуть до незнання, а до знебоження.

Сам Петрарка віддавав перевагу філософії Платона ґрунтуються на ньому творами отців церкви. Він стверджував, що якщо Платон і не досяг істини, то був близький до неї більше, ніж інші. Визнаючи «Філософське першість» він риторично запитував: «І хто стане заперечувати таке першість, виключаючи хіба галасливу юрбу дурних схоластів?»

І взагалі Петрарка закликає до самого активного вивчення філософської спадщини античності, до відродження ідеалів, до відродження того, що пізніше отримало назву «античного духу». Адже його, як і багатьох стародавніх мислителів, цікавили, передусім, внутрішні, морально-етичні проблеми людини.

Франческо Петрарка не створив якогось закінченого філософського вчення. Більш того, він постійно підкреслював своє власне незнання філософської проблематики. Але його роль у західноєвропейській філософії полягає в тому, що він як би обазначив головні шляхи розвитку філософської та суспільно-політичної думки свого часу, закликав сучасників звернути пильну увагу на проблеми людської особистості. Він вказав і засіб, за

допомогою якого ці проблеми можна висвітлити – відродження античної філософії.

Уродженець Риму Лоренцо Валла (1407-1457) вже в молоді роки став відомий як один з талановитих філософів-гуманістів. У віці 23-х років він вже був викладачем університету в Павії, а в 1431 році видав свій знаменитий твір «Про насолоду» (в 1433 р. цей твір було перевидано у розширеній редакції під назвою «Про звичному і фальшивому благо»).

Не залишив він своєї літературної діяльності і пізніше, коли складався при дворі сицилійського короля Альфонса Арагонського. При цьому, багато твори Лоренцо Валла були спрямовані проти римсько-католицької церкви, бо він постійно виступав проти світської влади римських пап, доводив безглуздість аскетизму і чернецтва. В одному з творів він говорив: «Я дерзаю виступити проти верховного первосвященника».

Може найбільшу «зухвалість» Лоренцо Валла виявив у своєму творі «Міркування про фальшивість так званої Дарчої грамоти Костянтина», написаному в 1440 році. Справа в тому, що римо-католицька церква вважала себе спадкоємицею світської влади римських імператорів. Це думка ґрунтувалося на «Дарчій грамоті», яку нібито дарував в IV столітті імператор Костянтин римському папі Сильвестру I «Дар Костянтина» в тичение багатьох століть вважався юридичним обґрунтуванням претензій римських пап на володіння світською владою не тільки над папською областю, але й над усіма європейськими державами, де сповідувалася католицтво.

Лоренцо Валла вперше провів історичний та філологічний аналіз «Дарчої грамоти» і довів фальшивість цього документа; його більш пізніше походження. Тому саму грамоту він називав «безсоромною байкою». Цілком зрозуміло, що твір Лоренцо Валла викликало гнів у Римі, і мислителю навіть довелося мати справу з інквізицією.

Втім, нові гуманістичні настрої поширилися і в римській курії. З приходом до влади папи Миколи V, який симпатизував гуманістам, змінилося

і ставлення до Лоренцо Валла. Він був запрошений на посаду апостолического секретаря і професора римського університету. При цьому він не відмовився від своїх переконань.

В дусі загального захоплення античною філософією, Лоренцо Валла одним з перших гуманістів звернув увагу на творчий доробок Епікура. У 1417 році була знайдена і пізніше опублікована поема римського поета і філософа Тита Лукреція Кара «Про природу речей», у якій викладалися епікурейские погляди. У досить короткі терміни поема Лукреція Кара стала дуже популярною. Мислителів епохи Ренесансу привернуло в філософії Епікура насамперед вчення про насолоду і між ними розгорнулася справжня дискусія про сутність цього вчення.

Трактат «Про істинного і фальшивому благо («Про насолоду»), написаний Лоренцо Валла став прямим продовженням даної дискусії. Сам трактат написаний у формі бесіди, в якій учприведенныхаствует стоїк, епікуреєць і християнин. При цьому стоїк і епікуреєць сперечаються між собою, а християнин виступає в якості своєрідного судді.

З текстів суперечок і бесід, наведених у трактаті «Про істинного і фальшивому благо», досить складно виділити філософські уподобання самого Валлы, бо свою особисту позицію він як би приховує. І більшість сучасних дослідників схиляються до того, що для самого Лоренцо Валла характерна в деякому сенсі синтетична позиція, більшою мірою епікурейско-християнська.

Филосов-гуманіст закликав до самого уважного прочитання ідей Епікура. Адже з офіційної католицької точки зору філософія Епікура гудилася, як невідповідна загальному християнському світогляду, яке заперечувало насолоду як мета людського існування.

Лоренцо Валла, навпаки, побачив у вченні Епікура опору для обґрунтування, людина повинна слідувати своїй природі, предрасположившей його до насолоди, зобов'язаний піклуватися не тільки про душевний, але і про тілесне здоров'я. І взагалі, прагнення до насолоди, в трактуванні Лоренцо

Валла, є головним стимулом, рушійним всіма людськими вчинками. Насолода є найвищим благом, тому в одній із глав своєї книги «Про насолоду» він пише: «Жити без насолоди неможливо, а без чесноти можна». А в іншому місці проголошує: «Хай живуть вірні і постійні насолоди в будь-якому віці і для будь-якої статі!».

І взагалі, Валла, буквально оспівує людські почуття, що доставляють задоволення, висловивши в одному з своїх творів жаль, що у людини тільки п'ять, а п'ятдесят чи навіть п'ятсот почуттів!

Цілком природно, що подібна позиція призводила мислителя до сприйняття особистості як центру буття взагалі. Неискоренимый егоїзм людської природи обґрунтовується вже в силу прагнення до самозбереження. Недарма Валла стверджує, що його особисте життя для нього самого – вище благо. Власна життя для людини більш краща, ніж життя інших людей. І всі помисли людини самою природою направляються на турботу про самого себе.

По суті справи, у Лоренцо Валла формулюється справжня апологія насолоди, яка стає одним з найважливіших принципів моралі того часу. При цьому, однак, сама насолода розуміється не лише як задоволення якихось низинних плотських потреб. Навпаки, в повній відповідності з Епикуром, затверджується ідея насолоди, як гармонія духовного і тілесного начал, в однаковій мірі притаманних людині і тому обов'язкових для нього.

Більш того остерігаючи людей від того, щоб сповідувати лише плотські насолоди, він каже: «Треба зазначити, що хоча я говорив, що задоволення або задоволення є завжди благо, але прагну я все ж не до насолоди, а до Бога. Насолода є любов, і Бог дає це насолода». Тому Лоренцо Валла називає істинним насолодою те, яке відчуває душа в раю.

Згодом «апологія насолоди» стає однією з найважливіших тем у всій гуманістичної літератури, бо через призму епікурейських ідей, зрозумілих в новому дусі, як би прояснювались нові гуманістичні ідеї про сутність людської особистості, про взаємини окремої людини з богом та іншими людьми.

ВИСНОВОК

У ренессанського період головними антагоністами гуманістичних ідей і вчень залишалися схоластична філософія і підпорядкована вченість, нерозривно пов'язані з культурою традиційного феодального суспільства. В межах гуманістичної філософії існували свої розбіжності і навіть боротьба, але перед обличчям схоластики полеміка між гуманістично налаштованими філософами відступала на другий план. Ми бачили, як широко використовували вони в цих інтересах античні філософські ідеї та вчення і які поправки, нові ідеї та концепції вони вносили в них під впливом запитів життя. Розвиток наукового знання не відомого попереднім століттям і Античності, стало іншим інтелектуальним стимулятором формування нових світоглядних ідей і концепцій, які визначали обличчя гуманістичної філософії.

Особливо значна роль в гуманістичній філософії Відродження належить багатогранній проблеми людини. Своє найбільш узагальнений вираз, який виявляє і осмислює посилювану активність людини по відношенню до природи, вона знайшла в численних мріях про царство людини, а у власне філософській, переважно онтологічній формі – в наполегливому поглибленні ідеї співвідношення природи і мистецтва, співвідношення людської і божественної діяльності. У гуманістичній філософії надзвичайно розширився і поглибився і етико-соціальний аспект проблеми людини в її індивідуально-особистісному, так і в колективно-соціальному плані. Одні ренесансні філософи шукали її рішення переважно в першому напрямку, а інші – у другому. Так чи інакше все нові творчі ідеї і тим більше учення були пов'язані з гуманістичною культурою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баткин Л. М. Італійські гуманісти: стиль життя, стиль мислення. М., 1978.
2. Баткин Л. М. Італійське Відродження: проблеми і люди. М., 1995.
3. Гарэн Е. Проблеми італійського Відродження. М., 1986.
4. Горфункель А. Х. Філософія епохи Відродження. М., 1980.
5. Лукач Д. Своєрідність естетичного. М., 1985, Т. 1.
6. Маковельский А. О. Досократики. Казань, 1914, 1 Ч.
7. Рутенбург В. І. Титани Відродження. М., 2-В., 1991.
8. Сергєєв А. К. Ренесансні підстави антропоцентризма. СПб., 1993.